

***"My God. It's 1962 all over again."*: Kylmän sodan uhkakuvat
1980-luvun scifi- ja toimintaelokuvissa**

Janita Kiukas

Kandidaatintutkielma

Historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2022

Sisältö

1 Johdanto	1
1.1 Aihe ja tausta.....	1
1.2 Tutkimuskysymys ja menetelmät	3
1.3 Aineisto	4
2 Kohti ydinsotaa.....	8
2.1 <i>"People are crazy but not that crazy."</i>	8
2.2 <i>"You cannot win a nuclear war!"</i>	11
3 Epätoivoinen tulevaisuus	14
3.1 <i>"America has survived."</i>	14
3.2 <i>"There will be someone."</i>	17
4 Päätäntö	20
Lähdeluettelo.....	22

1 Johdanto

1.1 Aihe ja tausta

Kirjallisuudessa ydinaseiden käyttö ihmiskunnan tuhoamisessa alkoi näkymään jo 1920-luvulla, ja se lisääntyi toisen maailmansodan jälkeen, kun sota herätti ihmisten pelot sotateknologian ja ydinfysiikan nopeasta kehityksestä.¹ Viimeistään 1950-luvulla scifielokuvien saadessa suosiota kylmän sodan pelkoja alettiin käsittelemään myös valkokankailla.² Elokuvat kuvastavatkin usein aikakauden pelkoja ja unelmia, vaikka ne eivät olisikaan tarkoituksellisesti nähtävissä. Yhdysvaltalainen elokuvateoreetikko Vivian Sobchack onkin väittänyt, että elokuvallinen ilmaisu ” – – *kykenee myös jossakin mielessä näyttämään maailman sellaisena kuin se ylipäätään näyttäytyy ihmiselle.*”³ Tässä tutkielmassani yhdistän 1980-luvun elokuvia ja Yhdysvaltain presidentin Ronald Reaganin – etenkin ensimmäisen kauden – politiikkaa.

Vuonna 1980 Yhdysvaltain presidentiksi valittiin Ronald Reagan. Reaganista oli muovautunut aggressiivinen antikommunismien kannattaja jo ennen presidentin virkaansa, mutta ensimmäisinä vuosinaan Valkoisessa talossa hän alkoi lisäksi vähentämään asekontrollia ja lisäämään ydinasevalmiuksia.⁴ Reaganin kommunisminvastaisuus ei toki ollut erityislaatuista, mutta erityistä Reaganin ensimmäisen presidenttikauden politiikassa oli se, ettei hän ollut valmis tulemaan Neuvostoliittoa vastaan missään poliittisissa asioissa. Hän katsoi, että myöntymiset tekisivät Yhdysvalloista haavoittuvaisen.⁵

Vietnamin sodan häviö ja häpeä oli Yhdysvalloilla vielä kirkkaasti mielessä, kun kommunistit ottivat Afganistanissa vallan vuonna 1978 ja Neuvostoliitto hyökkäsi Afganistaniin seuraavana vuonna tukemaan kommunisteja. Yhdysvallat ajautui mukaan Afganistanin sotaan tarkoituksenaan tehdä ”Afganistanista Neuvostoliiton Vietnam”.⁶ Aasian lisäksi Yhdysvallat on toiminut myös Lähi-idässä, jonka merkitys on kasvanut

---

¹ Soikkeli, 2016 s. 23 & 314

² Soikkeli, 2016 s. 22

³ Bacon, 2010 s. 260

⁴ Powaski, 1987 s. 184–185

⁵ Powaski, 1987 s. 186

⁶ Holmila & Roitto, 2018 s. 278–279

Yhdysvaltojen ulkopolitiikassa jo Rooseveltin kaudelta (1933–1945) lähtien.⁷ Yhdysvaltojen presidentti Richard Nixon (1969–1974) kävi silloisen länsimielisen Iranin kanssa kauppaa: Yhdysvallat myivät Iranille aseita öljyä vastaan.⁸ Iranissa ei kuitenkaan pidetty siitä, että Iranin öljyvaroja käytettiin kauppoihin Yhdysvaltojen kanssa, kun varat olisi voitu käyttää kotimaiseen hyvinvointiin.⁹ Näin ollen levottomuudet ja antiamerikkalaisuus nosti päätänsä, mikä lopulta johti Iranin vallankumoukseen vuonna 1979 ja maailmanlaajuisen öljykriisiin.¹⁰

Vuonna 1979 Pennsylvaniassa Yhdysvalloissa tapahtui siihen asti pahin ydinvoimalaonnettomuus. Three Mile Islandin ydinvoimalassa pieni määrä säteilyä ja myrkyllistä savua pääsi ulos reaktorista teknisten vikojen takia. Onnettomuuden jälkeen kansalaiset järjestivät suuria protesteja ydinvoiman käyttöä vastaan.¹¹ Liikehdinnän huolet keskittyivät muun muassa ydinvoimaloiden vaikutukseen luontoon, etenkin vedenalaiseen elämään, ydinvoiman mahdolliseen riskiin ihmisille ja vaikeuksiin evakuoida lähiympäristön asukkaat onnettomuuden sattuessa.¹²

1980-luvun alussa useampikin tapahtuma oli johtaa aseelliseen konfliktiin. Yksi niistä oli Able Archer 83, vuonna 1983 NATO:n järjestämä sotaharjoitus Euroopassa. Neuvostoliitto sai kuitenkin tietää sotaharjoituksista ja arvioi niiden olevan hämäys oikealle hyökkäykselle, mistä syystä koko Neuvostoliitto määrättiin hälytysvalmiuteen.¹³ Sotaan asti valmiustila ei kuitenkaan puhjennut. Aiemmin samana vuonna Reagan myös suunnitteli rakentavansa avaruuteen Yhdysvaltoja suojaavan ohjuskilven, mikä ärsytti suuresti Neuvostoliiton johtoa.¹⁴

Lisäksi niin sanottu euro-ohjuskiisi, joka alkoi jo vuonna 1977 Jimmy Carterin presidenttikaudella (1977–1981), jäi lopulta Reaganin hoidettavaksi.¹⁵ Kriisi alkoi, kun Länsi-Saksa pyysi NATO:lta apua Neuvostoliiton sijoitettua uudella tekniikalla varustettuja

---

⁷ Holmila & Roitto, 2018 s. 265

⁸ Holmila & Roitto, 2018 s. 265

⁹ Holmila & Roitto, 2018 s. 265–266 & 277

¹⁰ Holmila & Roitto, 2018 s. 277 & 279

¹¹ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 194

¹² Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 186

¹³ Holmila & Roitto, 2018 s. 289

¹⁴ Holmila & Roitto, 2018 s. 287–288. Suunnitelma kulki nimellä ”Tähtien sota”. Ohjuskilven rakentaminen avaruuteen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi.

¹⁵ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 107

ydinohjuksia itäblokin maihin. Vastavuoroisesti Carter sijoitti omat ohjuksensa Länsi-Eurooppaan, eurooppalaisten vastustuksesta huolimatta.¹⁶ Vuoden 1983 syksynä noin viisi miljoonaa länsieurooppalaista osallistui mielenosoituksiin euro-ohjuksiin liittyen, ja myös itää kehoitettiin protesteihin.¹⁷ Lopulta molempien ohjukset poistettiin Euroopasta yhteisellä sopimuksella, joka solmittiin vuonna 1987, minkä on katsottu hillinneen kansalaisten ydinsodan pelkoa.¹⁸

Jo ennen Reaganin presidenttikautta kylmä sota oli luonut uhkakuvia kansalaisten mieliin. Tutkielmani pääotsikon sitaatti "*My God. It's 1962 all over again.*" elokuvasta *The Day After* (1983) – jota myös analysoin tutkielmassani – viittaa avoimesti Yhdysvaltain yhteen pahimpaan ulkopoliittiseen kriisiin: vuonna 1962 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat lähempänä ydinsotaa kuin ehkä koskaan sen jälkeen. Kyse oli niin sanotusta Kuuban ohjukriisistä, jossa Neuvostoliiton silloinen johtaja Nikita Hruštšov asetti ballistisia ohjuksia Kuubaan, lähelle Yhdysvaltoja.¹⁹ 1980-luvun alussa alkoivat ihmiset jälleen olla huolissaan ydinsodan uhkasta.²⁰ Lisäksi ihmiset näkivät Reaganin epäsovinnana pitääkseen hallussaan ydinpommia.²¹

1.2 Tutkimuskysymys ja menetelmät

Tutkimuskysymykseni on: kuinka 1980-luvun ydinaseiden/-sodan uhkaa kuvaavissa scifi- ja toimintaelokuvissa näkyvät kylmän sodan aiheuttamat pelot? Tarkoitukseni on vastata siihen, miten ydinsodan uhkakuvat ja pelot sekä sen aikainen politiikka lännessä, mikä siis kietoutui 1980-luvun alussa tiukasti presidentti Reaganin uhkaavaan ydinasepolitiikkaan, heijastuivat 1980-luvun elokuviin. Tarkastelen, kuinka elokuvissa näytetään aikakaudelle ominaista turvattomuutta sekä miten ja millaista viholliskuvaa Neuvostoliitosta luotiin länsimaalaisissa elokuvissa. Lisäksi analysoitavanani on yksi Neuvostoliittolainen elokuva,

---

¹⁶ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 107 & 122

¹⁷ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 5 & 230

¹⁸ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 283

¹⁹ Powaski, 1987 s. 71

²⁰ Schatz & Fiske, 1992 s. 5–6. Vuonna 1983 pidetyssä Harrisin kyselyssä 86 % vastaajista olivat huolissaan ydinsodan mahdollisuudesta.

²¹ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 107

josta tarkoitukseni on tarkastella idän luomaa uhkakuvaa lännestä ja ydinsodasta selviytymistä.

Tutkimukseni perustuu elokuva-analyysiin, jossa tarkastelen, miten elokuvissa näkyvät aikakaudelle tyypilliset poliittiset ja kulttuurilliset kontekstit. Elokuvan- ja televisiontutkija Henry Baconin mukaan *"Klassisen elokuvakerronnan perusta on eleissä, ilmeissä ja laajemmin ruumiillisessa maailmaan suuntautumisessa."*²² Elokuva-analyysi muodostuu ihmisen luonnollisen kyvyn avulla tulkita näitä eleitä, ilmeitä, sanoja ja tekoja, sillä ihmisillä on taipumus havaita eri nyansseja omien kokemusten ja empaattisuuden avulla.²³ Näitä havaintoja ohjaa ja jäsentää erilaiset analogiat eli elokuvallisten keinojen ruumiilliset vastaavuudet. Selvimpiä analogioita ovat esimerkiksi erilaiset kuvakoot, joista lähikuva kuvastaa intiimiyttä ja laaja kokokuva puolestaan julkisuutta.²⁴ Lähiluvun avulla pyrin löytämään elokuvista sekä näkyvillä että piilossa olevia merkityksiä. Kansanperinteitä ja kulttuuria tutkivan Jyrki Pöysän mukaan lähiluku on *"- - useaan kertaan tapahtuvaa lukemista."*²⁵ Jokainen lukukerta - tai minun tapauksessani katselukerta - on kuitenkin erilainen. Ensimmäisen kerran aineistoon tutustuessaan luku voi olla hyvinkin pintapuolista, kun seuraavalla lukukerralla voi aineistosta tehdä lyhyitä muistiinpanoja. Lähiluku tuo jokaisella uudella toistolla esiin jotakin uutta, mitä lukija ei nähnyt vielä edellisellä kerralla.²⁶

1.3 Aineisto

Toisen maailmansodan jälkeen heränneet pelot sotateknologian ja ydinfysiikan kehityksestä näkyivät jälleen valkokankailla 1980-luvun alussa: elokuvia ja kulttuuria tutkineen Jerome Franklin Shapiroin laskelmien mukaan 1980-luvulla julkaistiin lähes 200 ydinpommia kuvaavaa elokuvaa.²⁷ Elokuvien rajaaminen oli hankalaa. Rajaukseen vaikutti lopulta oma mielenkiintoni, se kuinka tiukasti elokuvan juoni kiinnittyi ydinsotaan ja elokuvien

---

²² Bacon, 2010 s. 256

²³ Bacon, 2010 s. 257-258

²⁴ Bacon, 2010 s. 260

²⁵ Pöysä, 2010 s. 338

²⁶ Pöysä, 2010 s. 339

²⁷ Shapiro, 2002 s. 171. Shapiroin mukaan vuodesta 1950 vuosittain on ilmestynyt noin 17,89 ydinpommielokuvaa.

saatavuus Suomessa. Aineistolähteinä käytän tutkimuksessani siis kuutta eri elokuvaa vuosilta 1981–1986, jotka edustavat scifi- tai toimintaelokuvia.²⁸ Kaikissa analysoimissani elokuvissa on nähtävillä ydinsotaa/-aseita kuvaavia teemoja. En ole rajannut elokuvia maantieteellisesti, sillä ydinsodan pelko oli yleistä 1980-luvun Yhdysvalloissa, Euroopassa, Australiassa sekä Neuvostoliitossa, mikä luonnollisesti heijastui myös populaarikulttuuriin.²⁹

Lähteinä käytän viittä eri länsimaalaista elokuvaa: *Mad Max 2* (1981), *WarGames* (1983), *The Day After* (1983), *Octopussy* (1983) ja *Threads* (1984). Australialaisen *Mad Max 2* (tai *The Road Warrior*, suom. *Asfalttisoturi*, ohjannut George Miller) elokuvan tapahtumat sijoittuvat post-apokalyptiseen³⁰ maailmaan. Tarinan päähenkilönä on kyyninen Mad Max (Mel Gibson), joka auttaa pientä öljyrikasta yhteisöä pääsemään pakoon varastelevaa ja toisia tappavaa rosvojoukkoa. *Mad Max 2* sai edeltäjänsä *Mad Maxin* tavoin paljon huomiota. Elokuva tuotti Australiassa yli 23,6 miljoonaa dollaria.³¹ Se tuotti lopulta kotimaassaan melkein kolme kertaa enemmän kuin edeltäjänsä.³² Muun muassa elokuvakriitikko Roger Ebert kutsui teosta sensaatioksi ja vertaansa vailla olevaksi elokuvaksi.³³

Yhdysvaltalaisesta *WarGamesia* (suom. *Sotaleikit*, ohjannut John Badham) esitettiin julkaisuviikonloppunaan kotimaassa 843 eri elokuvateatterissa³⁴, ja se tuotti hieman yli 79,5 miljoonaa dollaria.³⁵ Elokuvassa nuori, tietokonepelejä rakastava David Lightman (Matthew Broderick) murtautuu vahingossa Yhdysvaltain asevoimien päätietokoneelle ja on aloittaa ydinsodan Neuvostoliittoa vastaan. *WarGames* sai aikanaan Ebertiltä arvostusta sen vakuuttavasta tavasta käsitellä tietoteknistä osaamista.³⁶

---

²⁸ Genret ovat hyvin tulkinnallisia. Tässä liitän ydinsodan ja post-apokalyptisen maailman scifielokuvaan, kun taas James Bond -elokuvasarjan *Octopussy* edustaa toimintaelokuvaa. *Mad Max 2* voisi luokitella scifi-elokuvan lisäksi myös toimintaelokuvaksi.

²⁹ Schatz & Fiske, 1992, s. 1

³⁰ Post-apokalyptinen = maailmanlopun jälkeisiä tapahtumia kuvaava.

³¹ Box Office Mojo. "The Road Warrior"

³² Box Office Mojo. "Mad Max". Elokuva tuotti Australiassa noin 8,7 miljoonaa dollaria.

³³ Ebert, 1981

³⁴ Vrt. Suomen elokuvasäätiön vuonna 2015 keräämän listan mukaan Suomessa on 161 elokuvateatteria.

³⁵ Box Office Mojo. "WarGames"

³⁶ Ebert, 1983

TV-elokuva *The Day After* (suom. *Seuraava päivä*, ohjannut Nicholas Meyer) on yhdysvaltalainen, kenties aikansa eniten puhuttanut ydinsotaa kuvaava elokuva.³⁷ Elokuvasa kuvataan Kansasin pikkukaupungin selviytymistä NATO:n ja Varsovan liiton välisestä ydinasodasta. Myös itse presidentti Reagan näki elokuvan ja vaikuttui suuresti. Hän sanoi elokuvan olevan ”*powerfully done*”, ”*very effective*”, ja se jätti hänet masentuneeksi.³⁸

Englantilaiseen James Bond -elokuvasarjaan kuuluva *Octopussy* (suom. *Octopussy - mustekala*, ohjannut John Glen) on jälleen yksi sankarielokuva, jossa vodkamartiniin menevä naistenmies James Bond (Roger Moore) pelastaa päivän erilaisilla vempaimilla ja älykkyydellään vaaroista huolimatta. Kylmän sodan aikana elokuvissa yleisin Bondin uhka tuli idästä. *Octopussy* on kuitenkin elokuvasarjan 80-luvulla julkaistuista teoksista ainoa, joka selvästi kuvaa idän ja ydinasoiden asettamaa uhkaa. Elokuva esitettiin Yhdistyneissä kuningaskunnissa ilmestyessään 1311 elokuvateatterissa ja se tuotti melkein 68 miljoonaa dollaria.³⁹ Analysoimistani elokuvista *Octopussy* on ollut suurituottoisin, kenties elokuvasarjan aiemman suosion takia.

Englantilainen TV-elokuva *Threads* (suom. *Kun maailma loppuu*, ohjannut Mick Jackson) on synkkä kuvaus NATO:n ja Varsovan liiton välisen ydinsodan aiheuttamista tuhoista Sheffieldin kaupungissa. Elokuvan ohjaaja Mick Jackson sai suuren budjetin, minkä avulla hän sai palkattua kokeneita näyttelijöitä, konsultteja ja kunnollisen meikkiosaston. Elokuvan grafiikka ja jopa raa’at kohtaukset järkyttivät osaa katsojista.⁴⁰ *The Day After* ja *Threads* ovat juonellisesti samankaltaisia ja verrattavissa, mikä mielestäni kuvastaa hyvin ydinsodan pelkoa molemmin puolin Atlanttia.

Viiden länsimaalaisen elokuvan lisäksi analysoin toisessa käsittelykappaleessa neuvostoliittolaista elokuvaa *Kuolleen miehen kirjeet* (ven. *Письма мёртвого человека*, ohjannut Konstantin Lopušanski) vuodelta 1986. Elokuva keskittyy museon kellaribunkkerissa asuviin eloonjääneisiin, joiden joukossa on elokuvan päähenkilö, Nobel-palkittu tiedemies professori Larsen (Rolan Bykov), joka kirjoittaa päässään kirjeitä

---

³⁷ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 3

³⁸ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 3

³⁹ Box Office Mojo. ”Octopussy”

⁴⁰ Rossen, 2021

kadonneelle pojalleen Erikille. *Kuolleen miehen kirjeet* on *Mad Max 2* -elokuvan lisäksi ainoa täysin post-apokalyptiseen maailmaan sijoittuva elokuva. Neuvostoliitossa ydinsodan uhkaa kuvaavat elokuvat eivät olleet yhtä suosittuja kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, sillä teemaa pidettiin länsimaalaisuutensa takia vaarallisena.⁴¹ *Kuolleen miehen kirjeet* kuitenkin keräsi pitkän jonon katsojia sen ilmestyessä Neuvostoliitossa.⁴²

---

⁴¹ Gakov & Brians, 1989 s. 68

⁴² Bernstein, 1989

2 Kohti ydinsotaa

2.1 "People are crazy but not that crazy."

Analysoimissani elokuvissa on paljon yhtäläisyyksiä toistensa kanssa ja etenkin sotaan johtavien konfliktien alut muistuttavat toisiaan. Tässä alaluvussa analysoin elokuvissa rakennettuja konfliktien alkupisteitä ja yhdistän niitä aikalaiskonteksteihinsa.

Sekä *WarGames* että *The Day After* alkavat kuvaamalla yhdysvaltalaista sotilastukikohtaa, jossa ilmavoimien sotilaat työskentelevät muun muassa ydinohjusten parissa. *WarGamesin* ensimmäinen kohtaus tempaa katsojan täysin mukaansa. Kohtauksessa omakotitaloon piilotetussa bunkkerissa isoja koneita ja karttoja vahtivat ja tutkivat sotilaat saavat täysin yllättäen määräyksen ydinohjuksen laukaisemisesta. Valoja välkkyvässä ja hälytysäänien täyttämässä huoneessa olevat sotilaat yrittävät ottaa yhteyttä ylempään johtoon varmistaakseen uudelleen ydinohjusten käytön, mutta puhelinyhteydet ovat lakanneet toimimasta. Sotilaat eivät pääse yhteisymmärrykseen määräyksestään, eivätkä he laukaise ohjuksia. Lopulta sekä sotilaat että katsojat saavat tietää kyseessä olleen vain harjoitus - vastaisku vihollisen hyökkäystä vastaan - ja laukaisumääräystä tottelematon sotilas joutuu vaikeuksiin.

Koska ihmiset ovat tunteidensa takia haluttomia laukaisemaan ydinohjuksia (ja todennäköisesti tappamaan miljoonia viattomia), elokuvassa Pohjois-Amerikan ilmapuolustuskomentokeskus (NORAD⁴³) päättää luoda automaattisesti toimivan supertietokoneen, jonka inhimillisyys ei tulisi maanpuolustuksen esteeksi. Supertietokone WOPR⁴⁴ pyörittää sisällään mahdollisuuksia kolmannesta maailmansodasta. Teini-ikäinen David Lightman hakkeroituu vahingossa WOPRin sisään omalla kotikoneellaan luullen vain pelaavansa harmitonta sotapeliä. Pelatessaan hän tulee valinneeksi "*Global Thermonuclear War*" eli ydinsodan. Todellisuudessa David käynnistää koneen hakemaan erilaisia vaihtoehtoisia lopputulemia ydinsodalle Neuvostoliittoa vastaan, mikä lopulta johtaisi täysimittaisen sodan alkamiseen. Helpolta näyttävä hakkerointi ja supertietokoneen

---

⁴³ NORAD = North American Aerospace Defense Command

⁴⁴ WOPR = War Operation Plan Response

epäonnistunut kontrollointi on kenties protestinomainen kritiikki yhteiskunnalle, joka nojasi paljon teknologiseen osaamiseen. Vuosina 1978–1980 NORAD antoi jopa 147 väärää hälytystä vihollisen hyökkäyksestä.⁴⁵ Teknologiakin voi siis pettää ja pahimmassa tapauksessa aiheuttaa peruuttamattomia seurauksia koko maailmalle.

Myös presidentti Reagan vieraili puolustuskommentokeskus NORADissa ja oli vierailustaan järkyttynyt: jos Neuvostoliitto hyökkäisi ydinasein Yhdysvaltoihin, NORADissa pystyttäisiin seuraamaan ohjusten liikkeitä, mutta mitään ohjuksia torjuvaa toimintaa ei olisi siinä vaiheessa enää tehtävissä.⁴⁶ Vierailu mahdollisesti edesauttoi Reaganin kiihtyvää asevarustelua.

WarGamesin ja *The Day Afterin* lisäksi myös *Octopussy* vie katsojan ensimmäisenä sotilastukikohtaan mutta tällä kertaa Kuubaan. Kuten aiempienkin James Bond -elokuvien juonellinen narratiivi antaa olettaa, vihollisia kuhisevassa Kuubassa Bond saa elokuvan ensimmäisen voittonsa ja hän palaa MI6 päämajaan seuraavaa tehtävänantoansa varten. Elokuvan antagonistiksi osoittautuu neuvostoliittolainen kenraali Orlov (Steven Berkoff), joka paljastaa Neuvostoliiton miettineen jo pitkään erilaisia hyökkäyksiä länteen puskurivaltioiden kautta. Orlov on kuitenkin varma, ettei länsi uskalla ottaa ydinsodan riskiä, mutta elokuvan edetessä huomaamme, että Orlov sen sijaan on valmiina räjäyttämään myös lapsia ja muita sivullisia uhreja päämääräänsä. Kenraali Orlov voidaan nähdä symbolina länsivaltojen pelosta itää ja neuvostoliittolaisia kohtaan. Yhdysvaltojen hallinto oli kiihtyneen asevarustelun alkaessa varma, että Neuvostoliitto hankki aseita juuri siihen tarkoitukseen, että se voisi tehdä ensimmäisen hyökkäyksen.⁴⁷ Puskurivaltiot olisivat olleet helppo reitti Neuvostoliiton hyökkäykselle, mikä ilmenee myös Orlovin suunnitelmista. Lisäksi myös *The Day After*issä kuvataan Neuvostoliiton ohjuksien osuneen sairaalaan sekä kouluun. Hyökkääjät voidaan helposti mieltää brutaaliksi ja viattomia satuttavaksi ryhmäksi, joten pelko etenkin lasten satuttamisesta saatettiin mieltää perustelluksi.

---

⁴⁵ Powaski, 1987 s. 190

⁴⁶ Holmila & Roitto, 2018 s. 285

⁴⁷ Powaski, 1987 s. 187

*The Day After*issa televisiota katseleva pariskunta Helen Oakes (Georgann Johnson) ja tohtori Russel Oakes (Jason Robards) seuraavat uutislähetystä kiristyvistä aseellisista konflikteista, jossa Neuvostoliitto on Itä-Saksan avustuksella hyökännyt Länsi-Saksaan. Pariskunta pohtii tilanteen seurauksia ja Helen ottaa esiin Kuuban ohjuskriisin, mutta Russel lohduttaa puolisoaan todeten, ettei silloinen tilanne johtanut sotaan, joten niin ei tulisi käymään nytkään. Hän jatkaa sanomalla: "People are crazy but not that crazy."⁴⁸ Russel Oakes tuo lauseellaan esiin pelkoaan mutta samalla toivoa. Kuuban ohjuskriisi oli vaarallinen tilanne sekä lännelle että idälle, eivätkä johtajatkaan halunneet rekonstruoida tapahtumaa. Kenties myös kansalaiset tiesivät tämän ja luottivat siihen, ettei tällaisista konflikteista ajauduttaisi sotaan.

Myös *Threads*in kohtaaminen englantilaisessa pubissa huokuu eräänlaista naiiviutta. Pubissa kaupunkilaiset seuraavat uutislähetystä Iranissa tapahtuvasta aseellisesta konfliktista hyvin kiinnostuneina. Neuvostoliitto oli miehittänyt Pohjois-Iranin lännen kielloista huolimatta, mikä luonnollisesti sai Yhdysvallat puolestaan lähettämään joukkonsa Etelä-Iraniin. Samankaltainen vastakkainasetteluhan oli jo nähty Vietnamissa ja Afganistanissa. Elokuvassa pubissa istuvat nuoret miehet keskustelevat ja kommentoivat tapahtumien keskiön olevan niin kaukana, ettei mahdollinen sotatilanne koskettaisi heitä.

Siitä huolimatta, ettei *Mad Max 2* kuvaakaan itse sotaan, vaan nimenomaan sodan jälkeistä aikaa, elokuvan alussa kuvaillaan, kuinka "kaksi mahtavaa vihollisheimoa" ovat tuhonneet toisensa ydinsodassa – öljyn takia. Elokuvassa ei tule erityisesti ilmi näiden vihollisheimojen kansallisuudet, mutta aikakauden tapahtumiin peilaten on katsojan helppo kuvitella kyseessä olevan lännen ja idän vastakkainasettelu. *Mad Max 2* kuvaa öljyn olevan tulevaisuudessa tärkein ja arvokkain valuutta ihmisille. Tämän voi helposti yhdistää Iraniin ja Iranin vallankumouksen myötä johtuneeseen maailmanlaajuiseen öljykriisiin, inflaation nousuun ja työttömyyden kasvuun.⁴⁹

Näiden ikävien kuvauksien lisäksi elokuvat esittelivät niiden päähenkilöiden ja muiden kaupunkilaisten normaalia arkea, kaukana konflikteista. Vaikka sodan uhka olikin läsnä, eivät elokuvien tavalliset kansalaiset näyttäneet olevan kovin huolissaan. Elokuvissa kyllä

---

⁴⁸ *The Day After* (1983)

⁴⁹ Holmila & Roitto, 2018 s. 279

jaksetaan muistuttaa hahmoja poliittisista epävakauksista: jokaisessa kodissa, kaupassa ja muissa julkisissa rakennuksissa lähes poikkeuksetta kuului radio- tai televisiolähetys, mutta usein se jäi vain taustameluksi, ikään kuin kertoja selostaisi vain katsojalle mitä tapahtuu toisaalla. Tämän voi nähdä eräänlaisena sinisilmäisyyden paljastamisena: 1980-luvulla tapahtuneet poliittiset selkkaukset todella voisivat viedä länsivallat sotaan Neuvostoliittoa vastaan, ja näitä naiiveja katsojia oli ehkä tarkoitus herätellä silloiseen maailmantilanteeseen.

2.2 "You cannot win a nuclear war!"

Kun elokuvien konfliktit kiristyvät ja lopulta johtavat sotaan, on poliittisilla johtajilla ja armeijalla suurin vastuu kansalaisten suojelemisessa. Kirjallisuudentutkija Markku Soikkeli onkin sanonut, että ydinsotaa käsittelevissä elokuvissa kuvataan yleensä "– – kenraalien tai presidenttien yrityksiä pitää kansansa ja alaisensa kurissa viimeiseen saakka".⁵⁰ Tässä kappaleessa tutkin nimenomaan elokuvien poliittisiä päätöksiä ja päätöksentekijöitä.

Elokuville kuvattujen kriisien pahentuessa alkoi tavallista kansaa myös valua kaduille vastustamaan sotatoimia. *Threads*issä eräs äänekkäs protestoija huutaa: "You cannot win a nuclear war!" viitaten tietoon siitä, että ydinsota tulisi tuhoamaan sodan molemmat osapuolet jättäen jälkeensä vain häviäjiä.⁵¹ Yllättävästi elokuvan protestoijat saivat myös vastalauseita. Eräät syyttivät ydinsodanvastaisia kansalaisia kommunismista ja neuvostoliittolaisten suojelemisesta. Todellisuudessa jotkut todella pitivät ydinsotaa välttämättömänä tai jopa Jumalan suunnitelmana.⁵² Myös *WarGames*issa on nähtävillä selvä protesti sodan tarpeettomuudesta. Elokuvan lopussa WOPRin etsiessä erilaisia mahdollisia ydinasein tehtyjä hyökkäyksiä ja niiden lopputulemia, kone antaa kaikkiin vaihtoehtoihin voittajaksi vastauksen "none" eli "ei kukaan". Lopulta WOPR antaa yhteenvedonsa sanoessaan: "The only winning move is not to play."⁵³ Lause kuvaa 1980-luvun yleistä

---

⁵⁰ Soikkeli, 2016 s. 315

⁵¹ *Threads* (1984)

⁵² Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 276

⁵³ *WarGames* (1983)

ilmapiiriä lännessä, jossa ihmiset vastustivat muun muassa kaduilla ja mielenosoituksissa ydinaseita ja niihin tarttumista.⁵⁴

*The Day After*issä muistellaan myös aiempia kriisejä. Helen Oaks otti esiin Kuuban ohjuskriisin, mutta myös sairaalassa työskentelevä tohtori Landowska (George Petrie) vertaa ydinaseiden aiheuttamaa vahinkoa Hiroshimaan sanomalla: ”*We are not talking about Hiroshima anymore.*”⁵⁵ Toisessa maailmansodassa vuonna 1945 Hiroshimaan pudotetun atomipommin tuhovoima ei siis kenties ollut enää mitään verrattuna 1980-luvun kehittyneisiin ydinaseisiin. Ehkä näiden aiempien todellisten kriisien takia Yhdysvaltain hallinto alkoi 1980-luvulla tarjoamaan ihmisille neuvoja, miten olla turvassa Neuvostoliiton hyökkäyksiltä ja kuinka kaupunkien evakuoinnit toimisivat hätätilanteessa.⁵⁶ *Threads*issä ja *The Day After*issä ihmisten valmistautuminen omiin kellareihinsa ja kylpyammeisiinsa sulkeutumiseen näytti olevan vaivatonta, sillä jokainen tuntui tietävän, mitä kuuluu tehdä, vaikka se elokuvissa harvoin johti selviytymiseen.

Mad Maxin lisäksi myös *The Day After* viittaa Iraniin ja öljykriisiin. Kriisin kiristyessä Euroopassa opiskelijat Kansasin yliopistossa katsovat uutislähetystä koulussa. Opiskelijat spekuloidivat sitä, mitä tulee tapahtumaan, ja eräs opiskelija on sitä mieltä, ettei Yhdysvallat lähtisi sotaan Neuvostoliittoa vastaan vain Saksan takia. Kuitenkin mikäli Neuvostoliitto hyökkäisi Lähi-itään, olisi Yhdysvaltojen puolustettava öljyvaroja.

Elokuvissa Yhdysvaltojen rooli sodassa onkin lähes poikkeuksetta puolustaminen. *WarGames*issä WOPRin simulaattoreissa Neuvostoliitto on ensimmäisen hyökkäyksen tekijä, johon Yhdysvallat vastaa. Elokuvassa myös annetaan katsojille pohtimisen aihetta, kun kenraali Beringer (Barry Corbin) haastetaan kysymällä, hyökkäisikö Neuvostoliitto tosiaan Yhdysvaltoihin ilman selkeää provokaatiota tietäessään, että Yhdysvallat tulisi tuhoamaan vihollisen. Lause voinee viitata sekä siihen, ettei Neuvostoliiton johto ole ajattelematon, että myös painottamaan Yhdysvaltojen asevarustelua, valmiutta ja mahtipontisuutta. *Threads*issä puolestaan ensimmäisinä minuutteina kertoja selostaa, kuinka Iso-Britannia on valmistellut erilaisia puolustus- ja valmiusstrategioita. Elokuvassa

---

⁵⁴ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 227

⁵⁵ *The Day After* (1983)

⁵⁶ Mehan, Nathanson & Skelly, 1990 s. 138

näytetään kansioita nimillä "war book 1" ja "war book 2", mikä selvästi viittaa siihen, että sodan uhkaa pidettiin todellisena, mutta sodan alkupiste oli vielä mysteeri. *Threads*issä Iso-Britannia ajautuu vastahakoisesti sotaan NATO:n jäsenenä.

*Octopussy*ssa selvä sankari vs. vihollinen -asetelma painottaa entisestään Neuvostoliiton pahuutta ja tahtoa hyökätä lännen yrittäessä estää hyökkäysyritykset. Elokuva esittää Neuvostoliiton varmana siitä, ettei länsi uskaltaisi ottaa ydinsodan riskiä, mikä tarkoittaisi, että Neuvostoliitolla on enemmän valtaa. Kenraali Orlov on kuvattu kärjistettynä, suuruudenhulluna, ilkeänä ja läpeensä neuvostoliittolaisena. Kuolemaisillaan Orlov sanoo: "Yes, but tomorrow, I shall be a hero of the Soviet Union."⁵⁷ Haluttiinko elokuvassa vihjata, että Neuvostoliitossa palkintoja saa olemalla vihamielinen ja katala? Orlovhan oli myös valmis räjäyttämään lapsia ja muita sivullisia uhreja.

Soikkeli on kirjoittanut, että sotatilanteissa "– – miehet toimivat sisäistettyjä sotakoodeja (armeija) tai ulkoista järjestelmää (poliitikot) noudattaen."⁵⁸ Maan johtajilla ja etenkin presidentillä näyttää olleen elokuvissa suuri vastuu, mikä tietenkin toteutuu myös todellisuudessa. Kuten tavallista, johtajien potretteja löytyi seinältä: *WarGames*issa näemme NORADissa Reaganin kehystetyn kuvan ja *Octopussy*ssa puolestaan komeilee Leninin kuva Orlovin ja hänen kumppaneidensa kokoontumispaikassa. Analysoimistani elokuvista eniten painoarvoa presidentille antaa *The Day After*. Massiivisen Yhdysvaltoja kohdanneen ohjusiskun jälkeen Yhdysvallat vastaa iskuun ydinasein. Iskun jälkeen presidentti puhuu kansalaisilleen sanoen: "War is over."⁵⁹ Presidentti myös puhuu toipumisohjelmista ja aikeistaan sekä haluistaan "uudelleenrakentaa tämä mahtava kansakunta".

---

⁵⁷ *Octopussy* (1983). Tämä kenraali Orlovin repliikin suomennos sensuroitiin Suomen elokuvateattereissa ulkopoliittisista syistä. ks. Hellman, Heikki. (29.07.2006). Porno ja politiikka sensorien saksissa. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004413858.html>

⁵⁸ Soikkeli, 2016 s. 316

⁵⁹ *The Day After* (1983)

3 Epätoivoinen tulevaisuus

3.1 "America has survived."

Lopulta hyökkäyksen ja pommituksen tapahduttua *The Day After*issa Yhdysvaltain presidentti ottaa radion kautta yhteyttä kansalaisiinsa. Presidentti sanoo vahinkojen olevan yhtä pahat molemmin puolin mutta toteaa "America has survived."⁶⁰ Puhe ei näytä tyydyttävän kärsineitä kansalaisia, sillä he näkevät ensi käden kautta, etteivät he ole vielä selvinneet.

Soikkeli on sanonut ydinpommia kuvaavista elokuvista: "Millään muulla aihealueella tieteisfiktio ei tule niin lähelle nykypäivää kuin käsitellessään tuhovoimaa, joka on mittakaavassaan yhtä absurdi kuin todellinen."⁶¹ Tässä kappaleessa keskityn elokuvissa tapahtuneiden ydinpommien räjähdysten jälkeiseen elämään, jota kuvattiin elokuvissa paikoittain hyvinkin brutaalisti.

Mad Max 2, jonka tapahtumat sijoittuvat täysin sodan jälkeiseen maailmaan, on täynnä pahoja ja ahneita ihmisiä, jotka eivät näytä vahingoittuvan helposti. Maxin auttama ihmisryhmä asuu pienessä yhteisössä keskellä aavikkoa, jossa he piilottelevat öljyä vihollisjoukolta. Joukot tappelevat toisiaan vastaan saadakseen käsiinsä polttoainetta. Sodasta aiheutunut kaaos ja öljyn merkitys on saanut myös lapset turmeltuneiksi. *Mad Max*issa myös lapsilla on aseet, ja he osallistuvat mellakoihin aikuisten tavoin. Myös *Thread*issä ja *The Day After*issä sodan jälkeistä aikaa seuraa rikollisuuden ja oman käden oikeuden nousu.

Rikollisuuden lisäksi iso tema elokuvissa on viranomaisten avun epäluotettavuus. Sodan jälkeen ihmisillä ei ole ruokaa eikä puhdasta vettä tai ne ovat turmeltuneet säteilyn takia. Rikollisuus nousee, mutta poliisien kaltaisia viranomaisia ei näy palauttamassa järjestystä. *The Day After*issä kuulemme kuinka presidentti lupaa maan uudelleenrakentamista, mutta mitään ei kuitenkaan tapahdu. Ihmiset jäävät oman onnensa nojaan taistelemaan selviytymisestään. Tämän voi nähdä todellisena pelkona ja kritiikkinä hallintoa kohtaan.

---

⁶⁰ *The Day After* (1983)

⁶¹ Soikkeli, 2016 s. 316

Olisiko Yhdysvallat valmiita ydinsodan tuhoihin? Oliko pelastussuunnitelmat tehty? Riittäisikö ruokaa kaikille? Nämä mahtoivat olla kysymyksiä, joita huolestuneet kansalaiset pohtivat. Toisin on tietenkin *Octopussyssä*, jossa James Bondin taidot takaavat onnellisen lopun lännelle.

Vuonna 1983 fyysikko Carl Sagan kollegoineen julkaisi tutkimuksensa ydinaseiden käytön vaikutuksesta ilmastoon. Julkaisussaan tutkijat laskivat muun muassa Maan ilmakehän tummumisen, pakkaslämpötilojen ja ”dramaattisten muutosten paikallisessa säässä ja sademäärissä” jatkuvan useita kuukausia, jopa vuosia, luoden ankaran ydintalven (*nuclear winter*) vuodenajasta riippumatta.⁶² Julkaisu oli tärkeä, sillä aiemmin keskiössä oli ainoastaan ydinaseiden aiheuttamat tuhot ja säteily.⁶³ Luonnollisesti etenkin ympäristönsuojelijat huolestuivat ydintalven mahdollisuudesta.⁶⁴

Analysoimani elokuvat näyttävät ydinaseiden ihmisille aiheuttamien tuhojen lisäksi myös luonnolle aiheutuvaa tuhoa. *Mad Maxissa* luonto on lähes täysin tuhoutunut: kaikkialla on silmäkantamattomiin aavikkoa. *Mad Maxissa* huomioni kiinnitti myös taivas, jota kuvattiin ajoittain punaisena. Mahtoiko kyseessä olleen esimerkiksi auringonlasku, tai jokin muu luonnonilmiö, joka ydinsodan jälkeisessä ilmastossa ilmaantui punaisuutena? *Threadsissä* ja *The Day Afterissa* puolestaan kuvan sävy muuttui heti räjähdysten jälkeen harmaaksi tai jopa ruosteiseksi. Katsoessa kuvan ympäristöä pystyi lähes tuntemaan säteilyn ja epämukavan ilmaston. Säteily oli lisäksi tuhonnut *Threadsissä* maaperän niin, ettei kymmenenkään vuoden jälkeen viljely ollut mahdollista.

Elokvien hahmot ovat kärsineet käsittämättömistä tapahtumista ja niiden aiheuttamista traumoista. *Threads* ja *The Day After* kuvaavat kansalaisia hiljaisina mutta aggressiivisina sekä luottamuspulasta kärsivinä selviytyjinä. Puhumattomuus näkyy myös *Mad Maxissa*, jossa esimerkiksi päähenkilö Max puhuu koko elokuvan aikana vain muutamia kymmeniä lauseita. Myös Maxin uusi tuttavuus, nuori poika (Emil Minty), kommunikoi ainoastaan äännähdyksin.

---

⁶² Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 27–28. Julkaisu loi käsitteen ”nuclear winter”. Ydintalvesta lisää dokumentissa *On the Eighth Day* (1984), jossa myös Carl Sagan itse esiintyy.

⁶³ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 28

⁶⁴ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 43

Näistä elokuvista ikävin loppu lienee nimenomaan katsojiakin järkyttäneessä *Threads*issä. Vaikka myös *The Day After* kuvaa epätoivoa ja epäluottamusta viranomaisia ja hallitusta kohtaan, kun kukaan ei ole tullut auttamaan, *Threads* näyttää, millainen sellainen maailma on reilun kymmenen vuoden päästä: sen mukaan maailma ei palaa ennalleen. Ihmiset kuolevat säteilymyrkytykseen, nälkään ja yleiseen yhteiskunnalliseen hajoamiseen. Elokuvan piinaavimmat minuutit lienevät sen viimeiset kohtaukset, jossa sodan jälkeen syntyneen nuoren tytön oma synnytys alkaa. Tyttö hädin tuskin osaa puhua, ja vaikka hän silminnähdessä kärsii kivuista, kukaan ei ehdi tai halua auttaa häntä. Lopulta makuulle päästyään ja synnytyksen ollessa ohi, katsojat tietävät, että jotain on pielessä. Vauvaa ei näytetä kuvassa lainkaan, vaan elokuva päättyy tytön tyrmistyneisiin kasvoihin katsoessaan vastasyntyntä lastaan. *Threads*in saama järkyttynyt vastaanotto voi johtua Baconin mukaan siitä, että ” – – saatamme eläytyä kuviteltujen henkilöiden tarinoihin siinä missä todellisten ihmisten kohtaloihinkin, ja fantasiamme saattavat synnyttää meissä vastaavia psykofyysisiä reaktioita kuin todelliset tilanteet.”⁶⁵

Shapiron mielestä atomipommielokuvat kuvaavat ihmiselämää optimistisesti: jollain tapaa ihmisrotu tulee selviämään.⁶⁶ Etenkin *Threads* ja *The Day After* kuitenkin mielestäni näyttävät ihmiskunnan ja luonnon selviämisen hyvin epätodennäköisenä. Myös kirjailija Carl Freedman on kritisoinut Shapiron optimistisuutta muistuttamalla, että ydinteknologia todella voisi tuhota ihmisrodun lisäksi kaikki Maan elävät olennot.⁶⁷

*The Day After*in näkeminen vaikutti Reaganin lisäksi myös Yhdysvaltojen silloiseen ulkoministeriin George P. Shultziin. Hän kommentoi elokuvan julkaisun jälkeen Yhdysvaltain hallituksen tekevän ”kaiken mahdollisen estääkseen elokuvassa kuvatun kaltaisen ydinholokaustin”.⁶⁸ Elokuvan lopputekstit ottivatkin suoraan tähtäimeensä maailman johtajat vetoamalla elokuvissa nähtyihin kauhuihin:

“The catastrophic events you have just witnessed are, in all likelihood, less severe than the destruction that would actually occur in the event of a full nuclear strike against the United

---

⁶⁵ Bacon, 2010 s. 258

⁶⁶ Freedman, 2002 s. 517

⁶⁷ Freedman, 2002 s. 518

⁶⁸ Powaski, 1987 s. 193

States. It is hoped that the images of this film will inspire the nations of this earth, their peoples and leaders, to find the means to avert the fateful day.”⁶⁹

3.2 ”There will be someone.”

Kuolleen miehen kirjeet saa tutkielmassani oman alalukunsa paitsi neuvostoliittolaisuutensa myös sen rikkaan dialogin ja taiteellisuutensa takia. Kielitaidottomuuteni ja suomennoksen puuttumisen vuoksi katsoin elokuvan englanninkielisillä tekstityksillä. Analyysissäni käytän siis paikoittain englanninkielisiä sitaatteja, sillä pidin epäsovinnaisena kääntää jo kertaalleen käännettyjä vuorosanoja suomen kielelle, täten mahdollisesti eliminoiden lauseen alkuperäisen sanoman.

Elokuvan ohjaaja Konstantin Lopušanski on sanonut haastattelussa yleisesti taiteilijan työstään sen olevan kuvauksia hänen sielustaan ja ”kuten kenelle tahansa” taiteilijalle, myös Lopušanskille on tärkeää luoda ”esteettinen tuote”.⁷⁰ Lopušanski sanoo taideteoksilla olevan useita merkityksiä, eikä niitä ole aina helppoa ymmärtää ja havaita.⁷¹ Ohjaajan taiteellisuus on *Kuolleen miehen kirjeissä* nähtävillä muun muassa osittain jopa ahdistavassa musiikissa ja sen dialogissa. Dialogi ja vuorosanat ovat paikoittain hyvin runollisia ja elokuvassa saamme kuulla myös pitkiä puheita elokuvan hahmoilta. Esimerkiksi museon kellarissa professori Larsenin kanssa asuva selviytyjä ensin ylistää ihmisiä ja ihmisten tekemiä saavutuksia useita minutteja kestävässä puheessaan ja lopettaa puheen sanomalla: ”*Now I will go to my room and everything will end for me. After all, we are all adults, and death is not a frightening thing when everything has died.*”⁷² Lopulta kuulemme aseiden laukeavan.

Eräs silmiinpistävä seikka *Kuolleen miehen kirjeissä* on selviytyjien varustautuminen. Elokuvan keskiössä oleva ryhmä asuu museon kellarissa, mutta heillä on siellä muun muassa ravintoa, vuoteet ja tarvittavat välineet tuottamaan sähköä. Lisäksi ulos uskaltaneilla ihmisillä on yllään happinaamarit ja kokovartalosuojapuvut.

---

⁶⁹ *The Day After* (1983)

⁷⁰ Ringo, 2017

⁷¹ Ringo, 2017

⁷² *Kuolleen miehen kirjeet* (1986)

Happinaamarin kaltaiset suojavaarusteet eivät ole joka kodin – ja tuskin museonkaan – perusvaruste, joten mistä nämä välineet oli saatu?

Kenties elokuvassa nähdyn varustautumisen takia myös muutamat elokuvan hahmoista kuvattiin olosuhteisiin nähden optimistisina. Museon bunkkerissa asuvat selviytyjät yrittävät elää normaalin näköistä elämää: he esimerkiksi syövät yhdessä ison ruokapöydän ääressä. Jotkin selviytyjistä pohtivat ihmisten selviytymisen mahdollisuutta. Osa on sitä mieltä, että asumalla maan alla ehkä kymmenen vuotta tai jopa ikuisuus, ihmisrotu voisi selvitä, sillä ”ihminen pystyy sopeutumaan mihin vain”. Etenkin Larsenista saa hyvin optimisten vaikutelman. Hän edelleen kirjoittaa päässään kirjeitä pojalleen Erikille, joka katosi heti sodan alettua. Lisäksi hänet nähdään ulkona keräilevän kirjoja, joita toki käytettiin myös tulen tekoon, mutta Larsen näyttää säästävän niitä seuraaville sukupolville. Elokuvan lopussa näemme kuinka Larsen ja Larsenin orpokodista pelastamat lapset viettävät joulua lähes entiseen tapaan. Larsen on jopa tuonut bunkkeriin joulukuusen, joka ydinsodan tuhojen jälkeen näytti enemmän risulta kuin puulta. Tähän risuun hän asettelee kynttilöitä ja koristeita kuin tavalliseen joulukuuseen. Elokuvan yksi optimistisimpia lausahduksia lienee ”*There will be someone.*”, mikä viittasi siihen, että tulevaisuudessa Maassa on elämää – joko ihmisten toimesta tai ”ulkoavaruudesta”.⁷³ Elokuva päättyy kohtaukseen, jossa orpokodista pelastetut lapset hautaavat kuolleen professori Larsenin ja lähtevät ulos, ikään kuin he kävelisivät kohti pelastusta.

Optimistisuuden lisäksi elokuvasta löytyy myös ankariin tuhoihin viittaavia yhtäläisyyksiä muiden analysoimieni elokuvien kanssa. Myös *Kuolleen miehen kirjeiden* kuvan sävy on hyvin tumma ja paha enteilevä. Sota on tuhonnut luonnon ja ulkona on useita ruumiskasoja, joiden yli ulos uskaltaneet selviytyjät hyppelevät kuin ruumiit olisivat arkipäivää. Lisäksi myös *Kuolleen miehen kirjeissä* kuvataan nuoria orpolapsia, jotka länsimaalaisten elokuvien hahmojen lailla eivät puhu lainkaan. Kuitenkin länsimaisista elokuvista poiketen *Kuolleen miehen kirjeet* ei tuo esiin näkemystään vihollisesta. Suoranaisen viholliskuvan puuttumisesta huolimatta katsoja voi tehdä omat päätelmänsä, kun elokuvassa kerrotaan poliittisten suhteiden muuttuneen sodan alkamisen aikoihin ”kohtuuttoman kunnianhimoiseksi” ja ”vainoharhaisiksi”. Vaikka elokuvan voi ymmärtää

---

⁷³ *Kuolleen miehen kirjeet* (1986)

olevan optimistinen kuvaus ihmiskunnan selviytymisestä, Lopušanski on sanonut itse olevansa enemmän pessimisti kuin optimisti, sillä optimisti ei ”ymmärrä ihmiselämän tragediaa”: hän taasen ymmärtää.⁷⁴

Kuolleen miehen kirjeiden lopputekstinä toiminut sitaatti on suora lainaus filosofi Bertrand Russellin ja fyysikko Albert Einsteinin julkaisemasta manifestista, *Russell-Einstein Manifesto* vuodelta 1955:

*”There lies before us, if we choose, continual progress in happiness, knowledge and wisdom. Shall we, instead, choose death because we cannot forget our quarrels? We appeal as human beings to human beings: Remember our humanity and forget the rest.”*⁷⁵

Manifestin – ja siten myös elokuvan lopputekstien – tarkoituksena oli ”varoittaa maailmaa ydinsodan vakavista seurauksista”.⁷⁶ Lopulta 1980-luvun loppupuolella Neuvostoliitto ja sen johtaja Mihail Gorbatšov teki aloitteen ydinaseiden rajoittamisesta Yhdysvaltojen kanssa.⁷⁷ Neuvostoliitossa oltiin siis yhtä huolissaan ydinsodan alkamisesta ja sen riskeistä kuin lännessä.

---

⁷⁴ Ringo, 2017

⁷⁵ *Kuolleen miehen kirjeet* (1986)

⁷⁶ Atomic Heritage Foundation

⁷⁷ Mehan, Nathanson & Skelly, 1990 s. 157

4 Päätäntö

WarGames, *The Day After* ja *Threads* kuvaavat ihmiskunnan ja luonnon selviämisen epätodennäköisenä ydinsodan jälkeen. Myös *Mad Max 2* kuvaa tulevaisuutta epätoivoisena, rikollisia kuhisevana selviytymisareenana, jossa ei ole enää olemassa nykyisen kaltaista sivilisaatiota. *Kuolleen miehen kirjeet* puolestaan esittää tulevaisuuden optimistisempänä: ihmisrotu voisi selvitä maan alla. Sankarielokuvan lailla *Octopussyssa* taas saadaan onnellinen loppu, kun länsi voittaa viholliset idästä. Mistä johtuu, että nämä länsimaalaiset elokuvat kuvaavat ihmisten tulevaisuuden synkkänä, mutta neuvostoliittolaisessa *Kuolleen miehen kirjeissä* pohditaan vaihtoehtoja ihmisten selviytymiselle? Esiin on jo noussut, että sekä lännessä että idässä oltiin huolissaan ydinsodan mahdollisuudesta. Kenties kyse oli vain Lopušanskin taiteilijanomaisesta tavasta tuoda esiin ihmisyyttä.

Länsimaalaisissa elokuvissa viholliseksi selkeästi – pois lukien *Mad Max 2*, jossa voimme vain spekuloida – esitetään Neuvostoliitto. Tärkeä pointti on myös se, että Neuvostoliitto on ensimmäisen iskun tekijä ja länsi on ikään kuin pakotettu sotaan puolustamaan kansalaisiaan. On toki huomioitava, että tämä puolustusasemakaan ei elokuvissa tarkoittanut, että länsi olisi tehnyt oikein: elokuvissa näkyy selvää kritiikkiä koko 1980-luvun ydinasepolitiikkaa vastaan. On mahdollista, että todelliset pelot Reaganin kärkkäästä retoriikasta ja ydinasepolitiikasta mahdollistivat elokuvissa kuvatun Neuvostoliiton ensimmäisen hyökkäyksen – kyse oli siis provosoimisesta. Myös 1980-luvun luonnonsuojelijoiden kritiikki ydinasepolitiikkaa kohtaan näkyy selkeästi elokuvissa. Niin sanottu ydintalvi on kuvattu brutaalina sekä ihmisille että luonnolle. Ihmisten tavoin luontokaan ei näytä selviytyvän ydinsodan tuhoista.

Palatakseni tutkimuskysymykseeni, 1980-luvun ydinaseiden/-sodan uhkaa kuvaavissa scifi- ja toimintaelokuvissa kylmän sodan aiheuttamat pelot – kuten voimakas asevarustelu, ydinsodan uhka ja kommunismi – näkyvät länsimaalaisissa elokuvissa muun muassa voimakkaana lännen ja idän vastakkainasetteluna sekä ydinsodan aiheuttamien tuhojen kuvailuissa. Useat elokuvien erilaiset poliittiset selkkaukset on helppo yhdistää aikalaiskonteksteihinsa, esimerkiksi *Threadsissä* kuvailtu Iranin miehittäminen. Neuvostoliittolaisessa *Kuolleen miehen kirjeissä* ei kuitenkaan näy suoraa viholliskuvan

luomista lännestä, vaan vihollisen joutuu katsoja itse kuvittelemaan. Ydinsodan tuhot silti kuvataan yhtä kauhistuttaviksi kuin länsimaalaisissa elokuvissa.

Kuitenkaan kaikkia esittämiäni havaintoja ei pystytä täysin yleistämään kaikkiin 1980-luvulla ilmestyneisiin scifi- ja toimintaelokuviin. 1980-luvulla julkaistiin lukuisia elokuvia, joissa kuvataan jollakin tapaa ydinaseita tai ydinsotaa. Kandidaatintutkielman pituuden ja siihen käytetyn ajan takia on mahdotonta käydä läpi jokainen näistä elokuvista. Aiheesta olisi siis tarvetta jatkotutkimukselle isommassa skaalassa. Tutkimusta olisi myös näin mahdollista laajentaa tarkastelemaan enemmän idän näkökulmaa ja politiikkaa: tässä tutkielmassa on pääasiassa keskitytty Yhdysvaltojen ja presidentti Reaganin politiikkaan.

Tutkimuksen laajentamisen lisäksi tutkimuskysymys soveltuisi myös muihin aikakausiin. Venäjän ja lännen yhä kiristyvät välit ja meneillään oleva Ukrainan sota sekä sen aiheuttamat uhkat taatusti näkyvät populaarikulttuurissa.

Eräs kolumnisti on muistellut lapsuuttaan 1970- ja 1980-luvuilla todeten: *"Doom was certain."*⁷⁸ Aikuiset hänen ympärillään jatkuvasti sanoivat maailman tuhoutuvan kertoen syiksi muun muassa väkiluvun kasvun, öljyn loppumisen, saasteet, uuden jääkauden ja ydinsodan. 1980-luvun lopussa ydinsodan pelko alkoi kuitenkin hiipumaan muun muassa Yhdysvaltain ohjusten poistuessa Euroopasta. Vuonna 1988 Gorbatšov kommentoi euro-ohjusten hävittämisen yhteydessä aiempaa asevarustelupolitiikkaa sanoen: *" – – the use of threat of force no longer can...be an instrument of foreign policy."*⁷⁹

---

⁷⁸ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 36

⁷⁹ Conze, Klimke & Varon, 2017 s. 284

Lähdeluettelo

Aineisto

The Day After (1983). Ohjannut Nicholas Meyer, ABC Circle Films.

Kuolleen miehen kirjeet (ven. *Письма мёртвого человека*) (1986). Ohjannut Konstantin Lopušanski, Lenfilm.

Mad Max 2 (1981). Ohjannut George Miller, Warner Bros.

Octopussy (1983). Ohjannut John Glen, EON Productions & United Artists.

Threads (1984). Ohjannut Mick Jackson, BBC & Nine Network & Western-World Television Inc.

WarGames (1983). Ohjannut John Badham, United Artists & Sherwood Productions.

Tietokannat

Box Office Mojo. "Mad Max"

<https://www.boxofficemojo.com/release/r13076556289/> Haettu 16.03.2022

Box Office Mojo. "Octopussy"

<https://www.boxofficemojo.com/title/tt0086034/> Haettu 23.02.2022

Box Office Mojo. "The Road Warrior"

https://www.boxofficemojo.com/title/tt0082694/?ref=bo_ser_1 Haettu 23.02.2022

Box Office Mojo. "WarGames"

https://www.boxofficemojo.com/title/tt0086567/?ref=bo_ser_1 Haettu 23.02.2022

IMBd. "Kun maailma loppuu (TV Movie 1984)"

<https://www.imdb.com/title/tt0090163/> Haettu 23.02.2022

Tutkimuskirjallisuus

Atomic Heritage Foundation. *Russell-Einstein Manifesto*.

<https://www.atomicheritage.org/key-documents/russell-einstein-manifesto>

Bacon, Henry. (2010). "Elokuvakerronnan Luonnolliset Ja Luovat Ulottuvuudet." Teoksessa Mari Hatavara, *Luonnolliset Ja Luonnottomat Kertomukset: Jälkiklassisen Narratologian Suuntia*, 255–276. Gaudeamus.

Bernstein, Richard. (27.01.1989). "Review/Film; Soviet Eye Examines Atom War" [Arvio elokuvasta *Kuolleen miehen kirjeet*, ohjannut Konstantin Lopushansky]. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/1989/01/27/movies/review-film-soviet-eye-examines-atom-war.html>

Canby, Vincent. (10.06.1983). "JAMES BOND MEETS 'OCTOPUSSY'" [Arvio elokuvasta *Octopussy*, ohjannut John Glen]. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/1983/06/10/movies/james-bond-meets-octopussy.html>

Conze, Eckart, Martin Klimke & Jeremy Varon. (2017). *Nuclear Threats, Nuclear Fear, and the Cold War of the 1980 s*. New York, NY: Cambridge University Press.

- Ebert, Roger. (01.01.1981). "Mad Max 2: The Road Warrior movie review (1981)" [Arvio elokuvasta *Mad Max 2*, ohjannut George Miller]. *Roger Ebert*.
<https://www.rogerebert.com/reviews/mad-max-2--the-road-warrior-1981>
- Ebert, Roger. (03.06.1983). "WarGames movie review & film summary (1983)" [Arvio elokuvasta *WarGames*, ohjannut John Badham]. *Roger Ebert*.
<https://www.rogerebert.com/reviews/wargames-1983>
- Freedman, Carl. (2002). "Apocalypse Often" [Arvio kirjasta *Atomic bomb cinema: the apocalyptic imagination on film*, Jerome F. Shapiro]. *Science Fiction Studies*, 29(3), 515–520.
- Gakov, Vladimir & Paul Brians. (1989). "Nuclear-War Themes in Soviet Science Fiction: An Annotated Bibliography." *Science Fiction Studies*, 16(1), 67–84.
- Hellman, Heikki. (29.07.2006). Porno ja politiikka sensorien saksissa. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004413858.html>
- Holmila, Antero & Matti Roitto. (2018). *Rooseveltista Trumpiin: Yhdysvaltain Ulkopolitiikka Ja Kriisit 1900-luvun Alusta Tähän Päivään*. Jyväskylä: Docendo.
- Mehan, Hugh, Charles E. Nathanson & James M. Skelly. (1990) "Nuclear Discourse in the 1980 s: The Unravelling Conventions of the Cold War." *Discourse & Society*, 1(2), 133–65.
- Powaski, Ronald E. (1987). *March to Armageddon: The United States and the Nuclear Arms Race, 1939 to the Present*. New York: Oxford University Press.
- Pöysä, Jyrki. (2010). "Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina". Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo, *Vaeltavat metodit*, 331–360. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura; Tiedekirja [jakaja].
- Ringo, Elena. (08.12.2017). "Interview with director Konstantin Lopushansky". *Indie Cinema*.
<http://indie-cinema.com/2017/12/interview-director-konstantin-lopushansky/>
- Rossen, Jake. (06.02.2021). "Threads: The 1984 Made-for-TV Movie That Shocked BBC Viewers" [Arvio elokuvasta *Threads*, ohjannut Mick Jackson]. *Mental Floss*.
<https://www.mentalfloss.com/article/645854/threads-nuclear-bbc-tv-movie-shocked-viewers>
- Schatz, Robert T. & Susan T. Fiske. (1992). "International Reactions to the Threat of Nuclear War: The Rise and Fall of Concern in the Eighties." *Political Psychology*, 13(1), 1–29.
- Shapiro, Jerome Franklin. (2002). *Atomic Bomb Cinema: The Apocalyptic Imagination on Film*. New York: Routledge.
- Soikkeli, Markku. (2016). *Tieteiselokuvan Käsikirja*. Helsinki: Avain.